

KRONIKA

ENCIKLOPEDIJA MRTVIH
DANILA KIŠA

Književnost

Nedolgo tega je neki novinar poimenoval Danila Kiša kot našega najbolj »eksportnega pisatelja«. Vsaj za francosko območje to kar velja, saj je tu pisatelj doživel vrsto prevodov in nekaj priznanj. V euforiji po eksportu novinarjeva oznaka nima komercialnega emblema, pač pa izraža zadržano veselje, da književnik enega od balkanskih narodov dobi ugled in priznano literarno mesto v sodobni književnosti pri narodu, ki si je več stoletij lastil supremacijo na literarnem področju. Kakor koli že, Danilo Kiš je od Grobnice za Borisa Davidovića dalje pri vrhu sodobne proze jugoslovanskih narodov, aktualnost njegovih del se navezuje na novodobne ubeseditvene možnosti do te mere, da osvežujoče in s problemsko ostrino posega v vozlišče preteklega in sedanjega. Že od začetkov njegovega pisateljevanja je za Danila Kiša nedvoumno, da spoj lokalnega in univerzalnega ni le odraz kar razširjenega trenda po svetu, vsaj pri nekaterih pripovednikih, pač pa ustvarjalna potreba, da si skozi ubeseditvene možnosti lepsovljva zastavi problemska jedra, ki pestijo tukaj in zdaj človeka v ujetosti časa in razmer sredi razmajane civilizacije, kot se nam kaže v svoji pojavnosti – skoraj bi lahko rekli – ne glede za zemljepisno širino in dolžino. Najsi ima ta proza svoje mentalne, zgodovinske in še drugačne posebnosti v lokalnih mejah, izpraševanja o bistvenih problemih, o naravi in možnosti človeške eksistence, ostajajo univerzalne.

Enciklopedija mrtvih Danila Kiša prihaja do nas šest ali sedem let po prvih natisih, ki so izšli revialno, za skrben prevod pa je poskrbel Ferdinand Miklavc. Knjiga je izšla kot 245. zvezek Knjižnice Kondor. Vsebuje pa devet novel – oznaka za tovrstna pripovedna dela je seveda približna, a še najbližje noveli – in pa *Post scriptum* s pisateljevimi pojasnili.

Pisanje samo po sebi se izmika klasični klasifikaciji kot že nekatera prejšnja dela Danila Kiša, kar pa navsezadnje ni toliko pomembno. Pred nami je docela drugačno pisanje, kot smo ga vajeni iz romana – spet zasilna oznaka – Grobnica za Borisa Davidovića. Če se je v tem romanu pisatelj usmeril navzven k temeljnim vprašanjem o zgodovinskih premisah, o revoluciji in posledicah, o viziji in stvarnosti, pa še o drugih rečeh, pa je Enciklopedija mrtvih bolj obrnjena navznoter, v zastrto ali nezastrto mišljenjsko sfero, v individualno zaziranje v življenje in pojavni svet, dasi tudi tu ne manjka prvin, ki jih poznamo pri Kišu že prej. Danilo Kiš pravi: »Vse zgodbe v tej knjigi so bolj ali manj v znamenju neke teme, ki bi jo imenoval metafizično; od speva o Gilgamešu je vprašanje smrti ena od tem, ki obsedajo literaturo. Če beseda divan ne bi zahtevala svetlejših barv in veselejših tonov, bi bil lahko torej zbirki podnaslov Zahodno-vzhodni divan, z jasno ironičnim in parodičnim kontekstom.« Kajpak je posredi pisateljeva posmehljiva drža do istoimenskega dela Johanna Wolfganga Goetheja ali še raje do miselnosti trdne opredelitve. Relativizem ni le domislica, ki od Einsteina – brez neposredne povezave! – pelje do Pirandella in od tod dalje, pač pa je že lep čas izkustvo sodobnega življenja in literarne prakse. Prav ta aspekt je pri Kišu sestavina, ki v neustavljivi želji po odkrivanju, resnici, na mah zgubi poprejšnje enosmerno klasično valenco.

Že pri prvi noveli o Simonu Čudodelcu uveljavi relativizem videnja, vere, sprejemanja življenja in v medosebnih odnosih uveljavi preplet večaspektnega postulata. Najsi se je Kiš oprl na Sveto pismo, je zgodbo o Simonu uporabil drugače, z izrazito svojimi, spreminjajočimi pogledi. Kiš hoče vzpostaviti napetost med »oficielnim« in heretičnim, tako tudi drugod. »Posmrtni časti« govorijo o pokopu hamburške kurbe. V Enciklopediji mr-

tvih se srečamo z borgesovsko barvito, a po Kiševo izpeljano »zgodbo« z različnimi časovnimi preseki in spoznanjem: »V zgodovini človeških bitij se nikoli nič ne ponovi; za kar se na prvi pogled zdi, da je enako, je komajda podobno.« Pri Legendi o spalcih se je Kiš oprl na Koran ali na katero poznejših izpeljav, pri njem svobodno predelano, sprašuje se, ali gre za sanje ali sanjske mōre, kajti življenje je daleč od vsake harmonije. V Zrcalu nepoznanega na svoj način spregovori o krivdi, o nezadostnosti zunanje gole faktografije. Dogajanje pri Zgodbi o mojstru in učencu se pomika iz alegorijskega okvira v vse bolj realni svet. Zgodba Slavno je za domovino umreti je obratna slika privzdignjeno zanosne usode človeka. Knjiga kraljev in bedakov prinaša borgesovsko podobo o ruskih mistikih, to fantazijo je Kiš uporabil za razmislek o zlu skozi videz in resnico. Zgodba Rdeče znamke z Leninovo podobo je polna citatov, ki so izmišljeni, govori pa o uničenju rokopisa emigranta. Posredi so značilne Kiševe misli: »Beseda moč je polna odgovornosti in z ničimer dokazana misel. Kje se prične pravi-

ca? Kje se končuje?« Pisateljev Postscriptum pojasnjuje mnoge vire, težje razumljiva mesta in nastanek posameznega dela.

Enciklopedija mrtvih se nam kaže kot zahtevno branje. Pisatelj ubeseditveni postopek gre mimo ustaljenih in preizkušenih pravil in norm. Sporočilna vrednost Kiševega pisanja je zlasti v tem, da bralca ne pusti v udobju vseobče razrešljivosti problemov in stvari, ampak terja aktivno miselno razmerje do ponujenega. Ni treba na široko poudarjati, da Kiš v polni meri ovlada artifikacijo besedil. Dimitrij Rupel je za spremno besedo napisal Apokrif in palimpseste. Gre za eno tistih esejskičnih besedil, ki vzpostavlja stičišče s Kišem in njegovim delom, s posebnostmi njegovega pisanja, hkrati pa avtor najde možnosti, da spregovori o vrsti vzporednih pojavov, med drugim želi postaviti na pravo mesto avantgardizem in ob tem navede niz vprašanj. Ob nekaterih zanimivih ugotovitvah pa je jasno, da v okviru spremne besede ni mogoče razložiti tovrstnih specifičnih vprašanj, ki ostajajo bralcu za razmislek.

Igor Gedrih

GLOSA

Razprava, ki nas preseneča

Nobena ustava razprava doslej, in imeli smo jih nekaj, ni tako globoko vznemirila javnosti kot sedanja, čeprav so pobudniki ustavnih sprememb, predsedstvo SFRJ, pospremili svoj predlog za javno razpravo s zagotovilom, da gre samo za prilagajanje novim razmeram in da temelji ostanejo nespremenjeni. Toda zgodilo se je marsikaj nepričakovanega:

1) Formalno naj bi se javna razprava začela konec lanskega leta ob ustreznem sklepu v zvezni skupščini, v resnici pa šele sredi letošnjega januarja, ko so bili natisnjeni amandmaji, vendar se je, vsaj v Sloveniji, začela že lanskega marca takoj ob predlogu predsedstva in se zaostрила jeseni ob prvem osnutku sprememb,

2) vse dosedanje ustave ali predlogi za njihove posodobitve so prihajali v javnost iz karizmatičnih rok (Kardelj ob popolni Titovi podpori), tokrat je spremembe ponudilo prav nič karizmatično predsedstvo, na čelu zvezne